

10 PEDAGOGICKÁ ČINNOSŤ MAJSTRA ODBORNEJ VÝCHOVY

Zložitosť pedagogickej činnosti vo vyučovacom procese odborného výcviku vyplýva zo zvláštnosti tohto vyučovacieho predmetu (pozri kapitolu 2) a z jeho postavenia v systéme prípravy budúcich odborníkov. Doterajšie skúsenosti získané pri príprave žiakov na ich budúcu odbornosť ukazujú, že úroveň odbornej prípravy je významne podmienená správnym chápaním postavenia a funkcie praktického vyučovania a jeho realizáciou vo výchovno-vzdelávacom procese. Potvrďuje sa, že odborný výcvik tvorí ako základnú, tak aj integrujúcu súčasť prípravy odborníka. Vyučovanie v odbornom výcviku svojim bezprostredným spojením s praktickou činnosťou, funkčným vymedzením a začlenením do didaktického systému vytvára najlepšie podmienky pre formovanie a rozvoj kľúčových kompetencií žiakov. Výsledky vyučovacieho procesu rozhodujúcim spôsobom ovplyvňuje kvalita pedagogickej činnosti učiteľa praktickej prípravy - majstra odbornej výchovy.

Pri štúdiu pedagogickej činnosti majstra odbornej výchovy dochádzame k záveru, že v jej štruktúre objektívne existujú štyri najstálejšie kompetencie, ktorými musí majster odbornej výchovy disponovať, ak má dosiahnuť pedagogické majstrovstvo. Ide o nasledovné kompetencie:

Konštruktívna kompetencia je spojená s konštruovaním obsahu informácií, ktoré majú byť žiakom sprostredkované a žiakmi osvojené v priebehu učebnej činnosti. Zahrňuje činnosť majstra odbornej výchovy zameranú na plánovanie:

1. obsahu a skladby informácií, ktoré je potrebné žiakom sprostredkovať;
2. činností žiakov, zameraných na osvojenie týchto informácií;
3. jeho vlastnej činnosti a správania sa vo vyučovacej jednotke odborného výcviku.

Nejde tu len o učivo, ale o všetky informácie, s ktorými bude majster odbornej výchovy manipulovať.

Organizačná kompetencia súvisí s vytváraním organizačných foriem vyučovania, so zapojením žiakov do rôznych druhov činností a

s takým spôsobom ich riadenia, aby boli čo najlepšie realizované ciele pedagogického procesu. Zahrňuje organizáciu:

1. informácii v priebehu ich vysvetľovania;
2. podmienok, v ktorých sa realizuje pedagogický proces;
3. činnosti žiakov, ktorí si majú informácie osvojiť;
4. vlastnej činnosti a správania.

Interpersonálna kompetencia pedagogickej činnosti je oblasť poznávania a hľadania zákonitostí, ktoré sú základom riadenia pedagogického procesu. Zahŕňa vedomosti, zručnosti a návyky v oblasti nadväzovania správnych vzťahov:

1. so žiakmi a s ich rodičmi;
2. s vedením učilišťa;
3. so spolupracovníkmi.

Gnozeologická kompetencia znamená štúdium:

1. objektu vlastnej činnosti (žiakov);
2. obsahu, prostriedkov, foriem a metód výchovy a vzdelávania, pomocou ktorých sa táto činnosť realizuje;
3. kladov a nedostatkov vlastnej osoby a činnosti v záujme jej vedomého zdokonaľovania.

10.1 Osobnosť majstra odbornej výchovy

Už v úvode tejto kapitoly sme zdôraznili významné postavenie majstra odbornej výchovy v procese prípravy budúcich odborníkov. Ako každý pedagogický pracovník, musí byť majster odbornej výchovy odborne fundovaný vo vlastnom odbore a musí sa dostatočne orientovať v príbuzných odboroch a ich disciplínach. Musí mať primerané všeobecné vzdelanie so širokým rozhľadom v oblasti vedy, techniky a kultúry. Podľa Vyhlášky č. 41 o odbornej a pedagogickej spôsobilosti pedagogických pracovníkov (1996) je požadované vzdelanie majstrov odbornej výchovy buď vysokoškolské vzdelanie príslušného smeru a študijného odboru a doplňujúce pedagogické štúdium, alebo vyučenie v odbore a úplné stredné vzdelanie a trojročné bakalárske štúdium pre majstrov odbornej výchovy.

Okrem toho je dôležité spoločenské vystupovanie majstra odbornej výchovy, osobný prejav a estetické požiadavky na seba aj na

iných. Musí mať potrebné pedagogické kompetencie, ktoré vyúsťujú v tvorivú pedagogickú činnosť. Tiež musí mať poznatky z organizácie a riadenia zvereného mu kolektívu. Z charakterových vlastností pedagogického pracovníka zdôrazňujeme pedagogický takt, pravdivosť a úprimnosť, spravodlivosť, dôslednosť, rozvahu a sebaovládanie. Musí mať správny vzťah ku kolektívu, ktorý mu umožňuje dobrú spoluprácu s ostatnými pedagogickými pracovníkmi a so žiakmi. Dôležitou vlastnosťou každého pedagogického pracovníka je kladný vzťah k mládeži a k zvolenému povolaniu, z čoho potom pramení túžba po nových poznatkoch a zdokonaľovaní sa vo svojom odbore.

Majster odbornej výchovy musí mať ešte ďalšie špecifické vlastnosti, ktoré vyplývajú z postavenia vyučovacieho predmetu odborný výcvik (a teda aj majstra odbornej výchovy) v procese odbornej prípravy.

Predovšetkým sú to kvalifikované požiadavky stanovené príslušnými predpismi. Na úspešné splnenie náročných výchovno-vzdelávacích úloh v súčasnej etape rozvoja vedy a techniky už nestačí len požiadavka vyučenia v odbore, dostatočná prax v prevádzke a z toho vyplývajúca znalosť pracovných činností, ktoré si majú žiaci osvojiť. Žiadúce je aj hlbšie teoretické odborné vzdelanie nadobudnuté štúdiom na strednej škole a základné pedagogicko-psychologické vzdelanie nadobudnuté absolvovaním bakalárskeho štúdia.

Majster odbornej výchovy pôsobí na žiakov najmä v rámci pracovného procesu. Toto pôsobenie je veľmi účinné. Prevádzkové skúsenosti majstra odbornej výchovy sa odrážajú v jeho správaní a vyjadrovaní a sú obyčajne bezprostrednejšie, ako správanie a vyjadrovanie učiteľa. Majster odbornej výchovy môže svojimi postojmi podstatne ovplyvniť aj vzťah žiakov k teoretickým predmetom, vzťah k produktívnej práci, ku zvolenému povolaniu, postoje žiakov k dodržiavaniu pravidiel ochrany zdravia a bezpečnosti pri práci, k tvorbe a ochrane životného prostredia všeobecne a špeciálne k pracovnému prostrediu.

Majster odbornej výchovy musí sám byť nositeľom hodnôt a vlastností, ktoré má u žiakov formovať.

Na rozdiel od učiteľov plnia majstri odbornej výchovy nielen výchovno-vzdelávacie úlohy, ale aj úlohy prevádzkové, majúce často značný ekonomický význam. Práve prostredníctvom nich môže vhodne pôsobiť pri presadzovaní nových prístupov k výrobe, k šetreniu materiálmi, energiou, k zavádzaniu nových progresívnych technológií a pokrokových technických riešení.

Výchovno-vzdelávacie úlohy musia však byť vždy určujúce. Od majstra odbornej výchovy očakávame odbornú vyspelosť tak v oblasti

teoretických vedomostí, ako aj v oblasti praktických pracovných zručností, organizačné schopnosti, pozitívne morálne vlastnosti a vzťah k mladým ľuďom. Majster odbornej výchovy, ktorý spĺňa tieto požiadavky má vytvorené základné predpoklady pre úspešné plnenie svojej pedagogickej funkcie. Stáva sa organizátorom i realizátorom poznávacieho procesu žiakov a je pre nich vzorom.

Už sme povedali, že uvedené požiadavky sú východiskom pre úspešnú pedagogickú prácu majstra odbornej výchovy. Na nich musí potom neustále stavať, rozvíjať a zdokonaľovať svoje odborné a pedagogické majstrovstvo. Cestou k tomu je permanentné sebavzdelávanie, štúdium najnovších poznatkov vedy a techniky vo svojom odbore, sledovanie nových poznatkov pedagogickej vedy a kultúrnej úrovne.

10.2 Riadenie vyučovacieho procesu v odbornom výcviku

Rozhodujúcim článkom v systéme riadenia vyučovacieho procesu v odbornom výcviku, od ktorého v značnej miere závisia výsledky vo výchove a vzdelávaní žiakov, je majster odbornej výchovy. Aby jeho riadiaca činnosť umožňovala podstatne zdokonaľiť, lepšie organizovať a zintenzívniť vyučovací proces, musí využívať najnovšie poznatky pedagogickej vedy, ale aj základné poznatky vedy o všeobecných princípoch riadenia - kybernetiky.

V. D. Mojsejov definuje proces riadenia z kybernetického hľadiska nasledovne: „Riadením sa v kybernetike rozumie korigujúce pôsobenie na zložitý dynamický systém, uskutočňované pomocou signálov, ktoré nesú určitú informáciu, pričom sa využívajú zložité logické operácie a mechanizmy spätnej väzby.”

Využitie kybernetiky vo vyučovaní je založené na skutočnosti, že v samotnej podstate vyučovacieho procesu je skrytý princíp determinizmu, pretože ciele, zásady, metódy i organizačné formy vyučovania sú vždy podmienené sociálno-historickými úlohami danej spoločnosti. Pritom sa vyučujúci snaží aktívne pôsobiť na žiaka, a to nielen riadením celej jeho činnosti, ale aj utváraním jeho spôsobov, postupov, návykov a zručností a tiež určitých vlastností jeho osobnosti. Pedagogika bola vždy spojená s riadením, pretože pri riešení štyroch základných otázok výchovy - Prečo učiť?; Čo učiť?; Ako učiť a vychovávať?; Ako sa učí a vychováva žiak?, určovala štruktúru procesu riadenia (cieľavedomého utvárania objektu výchovy a vzdelávania).

Vyučovací proces v odbornom výcviku patrí k zložitým dynamickým systémom. Jeho najvýznamnejším rysom je zložitosť štruktúry, početnosť vzťahov vo vnútri systému a z toho plynúca nejednoznačnosť výberu spôsobov a prostriedkov pedagogického pôsobenia.

Vedecko-technický pokrok, ktorý podstatne zmenil všetky oblasti materiálnej výroby a spoločenského života, ovplyvnil aj prípravu odborníkov. Objavilo sa mnoho nových spôsobov, prostriedkov, metodických postupov a organizačných foriem pedagogického pôsobenia. Zvlášť intenzívny rozvoj zaznamenali najmä prostriedky sprostredkovávania informácií vzťahujúcich sa k obsahu vzdelávania. Napríklad filmy, programové učebné texty, názorné učebné pomôcky, trenažéry a pod. Vo vyučovacom procese je však veľmi dôležité nielen sprostredkovávanie informácií, ale aj sledovanie toho, ako žiak s informáciami pracuje a ako ich pretvára na vedomosti, zručnosti a návyky. To je podmienené dôkladnou a operatívne fungujúcou spätnou väzbou. Táto nám má pomôcť odhaliť nedostatky vyučovacieho procesu a súčasne odhaliť možnosti a cesty, ako tieto nedostatky prekonať.

Pre riešenie uvedených problémov využívame poznatky teórie regulovania a riadenia vyučovacieho procesu. Ide tu o úlohu predvídať nedostatky a prekážky spočívajúce v samotnom učive, ale aj v žiakovi, pripraviť príslušné postupné opatrenia na ich vylúčenie, alebo aspoň obmedzenie a tieto opatrenia realizovať a postupovať pritom podľa zvolených vyučovacích metód. To je vlastne riadiaci proces.

Pri vyučovaní sa musí učiteľ prispôbovať danej situácii, z prípadu na prípad vopred stanovený chod operatívne zmeniť - nastupuje proces regulácie.

Vonkajšia spätná väzba, založená na pozorovaní pracovnej činnosti žiakov majstrom odbornej výchovy pri odbornom výcviku, je málo operatívna, pretože majster nemôže sledovať súčasne prácu všetkých žiakov v skupine. Spätná väzba je účinnejšia, ak používame vo vyučovaní trenažérové zariadenia a programové učebné úlohy. Účinnosť riadenia vyučovacieho procesu môžeme zvýšiť využitím vonkajšej spätnej väzby (kontrola) a tiež vnútornej spätnej väzby (sebakontrola žiakov).

Kontrola ako funkcia riadenia učebnej práce žiakov umožňuje majstrom odbornej výchovy získať potrebné informácie o tom, či si žiaci správne osvojujú vedomosti a utvárajú odborné zručnosti a návyky (vrátane zručností sebakontroly) a podľa toho riadiť ich cvičnú výrobnú činnosť.

Obsah kontroly je daný učebnými osnovami príslušného učebného odboru. Zložitosť učebno-výrobnej činnosti žiakov si vyžaduje, aby majster odbornej výchovy volil rôzne spôsoby kontroly. V zásade môže ísť o kontrolu slovnú, vizuálnu, grafickú, alebo inštrumentálno-technickú. Rôznorodosť spôsobov získavania informácií za pomoci rôznych analyzátorov rozširuje možnosť pozorovania a tým majstrovi umožňuje prehliadnúť kontrolu učebno-výchovnej činnosti žiakov.

Kontrolné pozorovania si majster odbornej výchovy vopred plánuje v závislosti na obsahu a metodike ich vykonávania. V priebehu odborného výcviku kontroluje majster pracovné postupy, dynamické úkony žiakov aj pomocou špeciálnych technických zariadení a trenažérov, založených na použití rozmanitých spôsobov signalizácie. Mimoriadny význam majú kontrolné cvičenia, ktoré majstrovi odbornej výchovy poskytujú obraz o tom, ako správne a presne žiaci vykonávajú jednotlivé úkony a operácie.

Zvláštnu zmienku si zasluhujú otázky sebakontroly žiakov. *Sebakontrola* spočíva v tom, že žiaci porovnávajú vlastnú činnosť s predpísanou činnosťou a na základe tohto porovnania regulujú svoju nasledujúcu činnosť. Dôležité miesto tu zaujímajú myšlienkové postupy majúce najčastejšie redukovaný charakter a splývajúce so samostatnou činnosťou.

Učebno-výrobná činnosť sa skladá, podobne ako pracovná činnosť, z dvoch zložiek, a to zložky orientačnej a zo zložky výkonnej.

Pojem *orientácia činnosti* musíme správne chápať. Z. A. Reštovová uvádza, že „orientačná súčasť činnosti je to, čomu obvykle hovoríme vedomosť“. Preto môžeme okrem pojmov *orientačný základ činnosti* a *orientácia činnosti* používať aj pojmy *poznatie pracovného postupu*, *štruktúra poznatkov o pracovnom procese*, *proces utvárania poznatkov o pracovnom postupe* a podobne. Z toho vyplýva, že určujúci vplyv poznatkov o pracovných postupoch a operáciách na ďalšiu činnosť závisí od mnohých faktorov.

Prvým z nich je viacaspektový prístup k štruktúrnym jednotkám činnosti a ich prehľadná charakteristika, ktorá zaisťuje vytvorenie logického spojenia s pozorovanými vonkajšími prejavmi činnosti (výsledkom, podmienkami, príčinami a podobne) a umožňuje operatívnu kontrolu konania.

Druhou podmienkou je rozčlenenie pracovnej činnosti na presné a jednoznačne kontrolovateľné zložky.

Tretia podmienka efektívnej sebakontroly žiakov pri vykonávaní motorických prvkov činnosti je nájdenie kontrolných bodov mimo pohybu pre každú vopred zistenú zložku. Kontrolné body pomáhajú

pochopiť vzťah pohybu k orientačným bodom mimo neho. Všetky pohyby sa tak po jednotlivých prvkoch priradujú k úmerne sa meniacim orientačným bodom, čo zaisťuje sebakontrolu.

Štvrtou podmienkou je oddelená charakteristika motorickej a senzorickej sféry činnosti pri opise pracovného postupu a samostatnosť charakteristiky kontrolného poľa. Tak napríklad pri riadení modernej techniky je riadiaca časť najčastejšie oddelená od prostriedkov kontroly. Pracovník sleduje nielen uskutočňovanú činnosť, ale zvlášť aj výsledky svojej činnosti. Pozornosť tak nie je svojim zameraním zladená s orientáciou vykonávaných pohybov. Pohyby sú zamerané na riadiacu časť, ale pozornosť na prostriedky kontroly. Môžeme teda pri charakterizácii pracovných postupov oddeliť od seba činnosťnú a pozorovaciu zložku.

Piatou podmienkou zaisťujúcou sebakontrolu je algoritmický opis systému pracovných postupov, v ktorého logickej skladbe sú také zložky, ako je prvok alternatívnej voľby.

Všetky uvedené charakteristiky pracovných postupov a operácií ukazujú, že prostriedkom úspešnej sebakontroly vlastnej výrobnéj činnosti sú pre žiaka jeho vedomosti. Tieto tvoria jednu z nevyhnutných zložiek sebakontroly. Druhou zložkou je systém praktických úloh, prostredníctvom ktorých môžu žiaci svoje vedomosti realizovať.

Skúsenosti s odborným výcvikom a špeciálne výskumy ukazujú, že mnohé chyby v práci žiakov vznikajú ako dôsledok nesprávnej sebakontroly. Bolo zistené, že pri správnej voľbe metód sebakontroly je možné vypracovať istý systém potrebných úkonov. Ak zovšeobecníme to, čo tu bolo uvedené, môžeme povedať, že riadenie procesu odborného výcviku predpokladá špeciálnu voľbu zdrojov informácií, ich predkladanie vo vhodnom poradí, výber systému úloh a zabezpečenie operatívnej spätnej väzby. To všetko môže byť realizované využitím adekvátnej sústavy vyučovacích metód, organizačných foriem a materiálnych didaktických prostriedkov.

10.3 Príprava majstra odbornej výchovy na vyučovací proces

Teória vyučovacieho procesu vychádza z jeho dvojstrannosti. Vyučovací proces sa však odlišuje od všetkých ostatných foriem vzdelávania a sebavzdelávania tým, že je to proces cieľavedomý a že sa uskutočňuje pod vedením učiteľa systematicky a plánovito.

Systematickosť a plánovitosť vyučovacieho procesu je podmienená dôkladnou prípravou majstra odbornej výchovy na výchovno-vzdelávaciu prácu. Ide o permanentný proces, ktorý chápeme ako z hľadiska dlhodobého, tak aj z hľadiska krátkodobého.

Z dlhodobého hľadiska môžeme prípravu majstra odbornej výchovy rozdeliť na dve etapy:

1. etapa - **etapa získavania spôsobilosti pre pedagogickú činnosť**

Sem patrí dosiahnutie potrebnej kvalifikácie teoretickej i praktickej v danom odbore, dosiahnutie pedagogicko-psychologickej kvalifikácie a v neposlednom rade utváranie žiadúcich mravných a vôľových vlastností;

2. etapa - **etapa vlastnej pedagogickej činnosti, jej projektovanie a realizácia**

Táto etapa sa vyznačuje permanentnou činnosťou zameranou na zvyšovanie odbornej teoretickej i praktickej prípravy, na štúdium najnovších poznatkov vedy a techniky v príslušnom odbore, ale i pedagogickej vedy. Druhá etapa prípravy majstra odbornej výchovy na vyučovanie obsahuje v sebe aj krátkodobú prípravu, t.j. prípravu na vyučovací deň.

10.3.1 Plánovanie vyučovacieho procesu v odbornom výcviku

Dôležitou súčasťou prípravy majstra odbornej výchovy na vyučovací proces, ktorá podstatnou mierou ovplyvňuje jeho kvalitu je plánovanie výchovno-vzdelávacej činnosti. Úlohou vedecky podloženého plánu pedagogickej činnosti v odbornom výcviku je vytvorenie optimálnych podmienok pre vyučovací proces po stránke obsahovej, metodickej, organizačnej, výchovnej a materiálno-technickej.

Pri plánovaní výchovno-vzdelávacej práce vychádzame zo základných pedagogických dokumentov, hlavne z učebných osnov odborného výcviku, ale aj z aktuálnych úloh stanovených plánom hlavných úloh SOU na príslušné obdobie.

Základným plánovacím dokumentom majstra odbornej výchovy je tematický plán odborného výcviku. Spracováva ho majster odbornej výchovy pred začiatkom školského roku. V tematickom pláne rozpracovávame obsah odborného výcviku v príslušnom ročníku na celý školský rok v súlade s učebnými osnovami. Učivo je rozdelené podľa jednotlivých tematických celkov, tém alebo podtém na mesiace, týždne a vyučovacie dni, pričom musíme rešpektovať obsahové i

časové vymedzenie dané učebnými osnovami. Platné predpisy pripúšťajú 20% inováciu podmienenú schválením riaditeľom SOU.

Súčasťou tematického plánu je stanovenie výchovno-vzdelávacích cieľov k jednotlivým témam. Nové ponímanie odborného výcviku sa odráža aj v nových prístupoch k vytyčovaniu tak vecných cieľov, ktoré vyjadrujú predstavy o tom, aké vedomosti a zručnosti si musia žiaci osvojiť, ako aj formatívnych cieľov, ktoré vyjadrujú predstavy o rozvoji osobnosti žiaka. Vo vecných cieľoch je učivo podstatou cieľa, ktorý realizujeme zodpovedajúcimi vyučovacími metódami a formami vyučovania. Výsledkom je osvojené učivo. Vo formatívnych cieľoch je učivo prostriedkom na dosiahnutie cieľa. Výsledkom realizácie formatívnych cieľov sú vlastnosti, postoje a vzťahy, ktoré utvárame s využitím metód a foriem výchovy. Formatívne ciele sú zamerané na formovanie schopností organizačných, tvorivých, technicko-ekonomického myslenia, ekologického myslenia a na formovanie mravných, vôľových a estetických vlastností a postojov.

V tematických plánoch tiež plánujeme predbežné materiálo-technické zabezpečenie vyučovacieho procesu. Tu uvádzame potrebné zabezpečenie výrobným materiálom, strojom, nástrojmi, špeciálnym náradím, meradlami, technickou dokumentáciou, inventárom v súlade s predpokladanou učebnou prácou žiakov. Tiež uvádzame potrebné názorné učebné pomôcky a technické vyučovacie prostriedky v súlade s predpokladaným didaktickým postupom a s obsahom i cieľom vyučovania.

Plánovanie učebnej práce žiakov (či už cvičnej, alebo produktívnej) predstavuje špecifickú úlohu pri plánovaní vyučovacieho procesu v odbornom výcviku. Učebná práca žiakov musí zodpovedať obsahu a cieľom vyučovania. Jej výber je však často limitovaný možnosťami SOU, ako aj výrobným programom danej organizácie. Tu nikdy nesmieme strácať zo zreteľa fakt, že učebná práca žiakov nie je cieľom, ale je prostriedkom slúžiacim na osvojenie si vedomostí, zručností a návykov žiakov a k formovaniu ich osobnosti.

Súčasťou tematických plánov bývajú aj základné pojmy, ktoré majú žiaci po prebratí tematického celku ovládať a vedieť ich aplikovať. V didaktických poznámkach uvádzame odkazy na medzipredmetové vzťahy, na odporúčanú literatúru a spojenie teórie s praxou.

Zaujímavý návrh algoritmizovaného postupu pri spracovaní tematického plánu uvádzajú M. Němec a O. Tibitzel. Plánovací postup spočíva v nasledovných krokoch:

1. Analýza cieľa témy

- 1.1 Vykonaj rozbor a zapíš, čo sa má žiak naučiť, aký výkon má podať, za akých podmienok má uvedené činnosti vykonávať, do akej miery má zručnosť zvládnuť.
- 1.2 Po analýze urči cieľ témy.
- 1.3 Urči, ktoré výchovné aspekty je potrebné pri plnení cieľa témy zdôrazniť a zapíš ich.
- 1.4 Urči, ktoré učivo v téme je nevyhnutné a základné a čo rozširuje základné zručnosti a poznanie.
- 1.5 Podľa toho urči, čo sa má žiak naučiť najskôr a čo až po osvojení základného učiva.
- 1.6 Témy na základe 1.4 a 1.5 rozdeľ podľa obsahu na jednotlivé podtémy - úlohy, ktoré je nutné splniť.
- 1.7 Pridel' každej podtému - úlohe príslušný počet vyučovacích dní, pričom prihliadaj k 1.4 a 1.5 presne vymedz, čo sa musí každý deň splniť.
- 1.8 Uváž, či sa úlohy dajú splniť v pridelených vyučovacích dňoch. V prípade potreby vykonaj korekcie.
- 1.9 Stanov cieľ a obsah jednotlivých vyučovacích dní. Postupuj rovnako ako pri 1.1.

2. Rozbor jednotlivých podtém

- 2.1 Po určení času na jednotlivé podtémy a úlohy premysli ako a na čom ich budeš realizovať.
- 2.2 Premysli optimálny priebeh vyučovacieho dňa pri plnení danej úlohy. Aká bude štruktúra vyučovacieho dňa.
- 2.3 Urob výber vhodnej učebnej práce, na ktorej budú žiaci cvičiť danú zručnosť vo vyučovacom dni.
- 2.4 Urči, aké učebné pomôcky budú potrebné pre prácu majstra odbornej výchovy aj pre prácu žiakov.
Zaznamenaj si iné závažné informácie.

Súčasťou plánovacej práce majstra odbornej výchovy je aj spracovanie ďalšej dokumentácie, ako sú plány školenia o ochrane zdravia a bezpečnosti pri práci, plán učebnej práce žiakov a plán materiálno-technického zabezpečenia vyučovania a pod.

10.3.2 Príprava majstra odbornej výchovy na vyučovací deň

Vyučovací proces v každej vyučovacej jednotke je ohniskom v ucelenom reťazci cieľavedome spojených, obsahovo i formálne

nadväzujúcich didaktických situácií. Preto príprava majstra odbornej výchovy na vyučovací proces nie je izolovaným aktom, ale je súčasťou systematickej pedagogickej práce.

V príprave na vyučovací deň vychádzame z plánovacích dokumentov pripravených na príslušné obdobie, o ktorých bola reč v časti 10.3.1. Tejto príprave predchádza štúdium učebných osnov, učebníc, v ktorom si ujasňujeme obsah odborného výcviku v danom odbore, vzťah medzi jednotlivými témami v predmete odborný výcvik, vzťah praktických pracovných činností k teoretickým poznatkom a na tom základe vzťah k učivu teoretických predmetov, či už všeobecnovzdelávacích, alebo odborných. Tu si znovu upresňujeme aj časovú a obsahovú koordinovanosť zodpovedajúcich tém v jednotlivých predmetoch.

Druhou východiskovou úlohou, ktorá bezprostredne predchádza príprave na vyučovací deň, je zamyslenie sa nad príslušným tematickým celkom a témami v ňom obsiahnutých. Znovu si upresníme rozdelenie témy na jednotlivé vyučovacie dni, pričom dbáme na to, aby sme dodržali kontinuitu v obsahu, formách i metódach jednotlivých vyučovacích dní. Aby sme to dosiahli, osvedčilo sa urobiť si najskôr rámcovú prípravu na všetky vyučovacie dni obsiahnuté v téme.

Konkretizácia výchovno-vzdelávacích úloh, ale aj stratégia ich plnenia vo vyučovacom dni je predmetom prípravy majstra odbornej výchovy na vyučovací deň. Metodická príprava je podmienená dokonalou znalosťou učebných osnov odborného výcviku a odborných aspektov učiva ako v teoretickej oblasti, tak aj v oblasti praktických manuálnych činností. Musíme si určiť ťažisko témy, vedomosti, zručnosti a návyky, ktoré si majú žiaci osvojiť v priebehu vyučovacieho dňa a porovnať si obsah zodpovedajúceho učiva v odborných predmetoch. V prípade potreby si doplniť svoje vlastné poznatky. Ďalej si premyslíme metodický postup, hlavne z aspektu spojenia poznávacieho procesu žiakov s produktívnou prácou (voľba vyučovacích metód a organizačných foriem vyučovania). S tým úzko súvisí správna voľba učebnej práce žiakov z hľadiska jej adekvátnosti učebným osnovám, osvojovaným si vedomostiam, zručnostiam a návykom. V prípade, že nemáme k dispozícii vhodnú produktívnu prácu pre žiakov, volíme radšej primeranú cvičnú prácu. Veľmi dôležité je špecifikovanie výchovno-vzdelávacieho cieľa vyučovacieho dňa. Ďalej je potrebné premyslieť organizačné a materiálno-technické zabezpečenie vyučovacieho procesu, vecnú a metodickú stránku oboznámenia žiakov s novým učivom (úvodnej inštruktáže), vecnú a metodickú stránku osvojovania a upevňovania učiva (cvičenia, či

produktívnej práce žiakov). Významné je aj premyslenie spôsobu kontroly a hodnotenia priebehu a výsledkov vyučovacieho dňa.

Majster odbornej výchovy si musí dôkladne premyslieť tiež metódy a prostriedky, pomocou ktorých dosiahne splnenie výchovného cieľa v súlade s obsahom vyučovacieho dňa.

Vychádzajúc zo skúseností odporúča sa vypracovávať si písomnú prípravu na vyučovací deň. Jej presná forma nie je predpísaná. Niektoré organizácie majú vypracované na tento účel špeciálne tlačivá. Vo všeobecnosti však môžeme povedať, že príprava majstra odbornej výchovy na vyučovací deň je viac alebo menej podrobným návodom na realizáciu vyučovacieho procesu. Príprava nám poslúži aj pri kontrole a hodnotení výsledkov dosiahnutých vo vyučovaní. Príprava na vyučovanie však nie je dogmou a vyučujúci ju tvorivo a operatívne prispôsobuje aktuálnej didaktickej situácii.

Na ilustráciu uvádzame všeobecne použiteľný model prípravy na vyučovanie v odbornom výcviku na jeden vyučovací deň. Uvádzaný príklad je pomerne podrobný. Skúsený majster odbornej výchovy obvykle používa prípravu stručnejšiu, najmä v časti dotýkajúcej sa obsahovej (vecnej) stránky.

Príprava na vyučovací deň v odbornom výcviku

Vyučovací predmet: odborný výcvik

Učebný/študijný odbor:

Ročník, učebná skupina:

Dátum:

Vyučujúci:

Počet hodín:

TÉMA:

Výchovno-vzdelávací cieľ

Poznámky k stanoveniu výchovno-vzdelávacieho cieľa vid' v časti 10.3.1.

Materiálno-technické zabezpečenie

Výrobný materiál, nástroje, stroje, meradlá, dokumentácia, učebné pomôcky potrebné pre majstra odbornej výchovy aj pre žiakov.

Organizačné formy vyučovania

Tu uvádzame či ide o skupinovú, alebo individuálnu formu, frontálny výcvik, alebo výcvik v družstvách, v učebnej dielni, alebo na prevádzkovom pracovisku a pod., typ a štruktúru vyučovacieho dňa.

Uvádzame tu aj jednotlivé časti vyučovacieho dňa podľa zvoleného typu a ich časové dotácie.

Príprava na osvojovanie si nového učiva

Oboznámenie žiakov s cieľom vyučovacieho dňa, motivácia, overenie si pripravenosti žiakov na osvojovanie si nového učiva. Kontrolné otázky (úlohy): Tu sa odporúča uvádzať znenie otázok, pri začínajúcich aj znenie riešenia a meno žiaka, ktorý má odpovedať.

Oboznámenie žiakov s novým učivom

Obsah úvodnej inštrukčie a metodické poznámky. Kontrolné otázky slúžiace na overenie ako žiaci pochopili nové učivo.

Osvojovanie a upevňovanie nového učiva

Obsah a organizácia cvičnej alebo produktívnej učebnej práce žiakov. Metodické poznámky, spôsob kontroly priebehu vyučovacieho dňa.

Kontrola a hodnotenie

Spôsob, organizácia a kritériá priebežnej kontroly a kontroly a hodnotenia na záver vyučovacieho dňa. Kontrolné otázky, prípadne kontrolné úlohy.

Záver vyučovacieho dňa

Spôsob ukončenia vyučovacieho dňa, vyhodnotenie výsledkov, oboznámenie s cieľom a obsahom budúceho vyučovacieho dňa, prípadne zadanie domácej úlohy.

Poznámky

10.4 Vzťah vyučovacieho procesu v odbornom výcviku k vyučovaciemu procesu v teoretickom vyučovaní

Práca kvalifikovaného pracovníka v súčasnom období predstavuje integritu intelektuálnych a manuálnych činností, pričom v mnohých odboroch predstavuje intelektuálna zložka činnosti podstatnú zložku pracovnej činnosti. Túto novú kvalitu v práci kvalifikovaného pracovníka odráža aj nová koncepcia prípravy žiakov v SOU.

Najnovšie vedecké poznatky v oblasti didaktiky vyžadujú chápať vzdelávací obsah ako jednotný celok, tvoriaci systém s mnohostrannými, najmä funkčnými väzbami prvkov (zložiek) v

celostnej štruktúre. Táto štruktúra vyjadruje jednotu a integritu zložiek orientovaných na realizáciu výchovno-vzdelávacích cieľov konkrétneho odboru. Polytechnický princíp, uplatnený v obsahu všeobecnej i odbornej zložky vzdelávania, prispieva k širšiemu profilu absolventov. Umožní žiakom ľahšie sa orientovať v nových podmienkach výroby a prehĺbovať si vedomosti a zručnosti v zložitejších činnostiach.

Jednotu všeobecného a odborného teoretického i praktického vzdelania zabezpečuje správne stanovená sústava predmetov v učebnom pláne príslušného učebného, či študijného odboru. V štrukturalizácii obsahu vzdelávania v sústave učebných predmetov, aj vnútri jednotlivých predmetov, sa uplatňuje vzostupné špirálovité usporiadanie poznatkov a činností. Pri tomto usporiadaní obsahu sa sústava poznatkov žiakov rozvíja väzbami vo vnútri štruktúry, postupne sa spresňujú, prehľbujú a rozvíjajú osvojené formy poznania, obohacuje sa obsah osvojených pojmov v smere celistvosti a vzájomných súvislostí poznania a využiteľnosti poznatkov. Poznávanie podstaty javov a procesov príslušného odboru z hľadiska rôznych učebných predmetov, čiže rozličných stránok poznávaného objektu, rozvíja logické, technické a ekonomické myslenie a schopnosti žiakov syntetizovať poznatky z rôznorodých oblastí a úspešne ich využívať pri riešení odborných problémov komplexného charakteru.

Medzi obsahom odborného výcviku, všeobecnovzdelávacími predmetmi odrážajúcimi prírodovedný alebo spoločenskovedný základ príslušného odboru a odbornými teoretickými predmetmi sú úzke väzby. Odborný výcvik integruje obsah všetkých, najmä odborných predmetov za predpokladu, že sa v ňom uplatňujú teoretické poznatky, tvoriace základ príslušného odboru, a že úlohy odborného výcviku sú formulované tak, aby si ich riešenie vyžadovalo aj uplatnenie teoretického poznania spätne, stimuluje a zdokonaľuje proces osvojovania odbornej teórie.

V koncepcii prípravy v SOU sa vzťah teoretických odborných predmetov a predmetu odborný výcvik chápe ako jednota dvoch vnútorne diferencovaných a súčasne vzájomne úzko súvisiacich častí celistvého výchovno-vzdelávacieho procesu, ktorých obsah sa mnohostranne prelína, dopĺňa a obohacuje o sprístupňovanie poznania nových súvislostí a osvojovania nových pracovných zručností. Jednota týchto častí tvorí kostru integrovaného systému odborného vzdelávania v učebnom odbore. Odborný výcvik rozvíja schopnosti žiakov využiť získané teoretické vedomosti v odbornej činnosti a spätne, praktické skúsenosti a poznané nové súvislosti odborných otázok v odbornom výcviku kladne motivujú a ovplyvňujú proces osvojovania a upevňovania teoretických poznatkov.

Pokrok vedy a techniky a ich uplatňovanie v praxi neustále obohacujú aj obsah poznatkov potrebných pre zvládnutie príslušného odboru. Pri ich didaktickom spracovaní nemôžeme pripustiť, aby nové informácie neprimerane rozširovali rozsah odborného učiva, a aby sa nekoordinovane pričleňovali k jednotlivým témam, alebo predmetom. Novokoncipovaný učebný obsah odbornej zložky vzdelania záväzne orientuje vyučujúcich na základné okruhy teoretických poznatkov a praktických činností, ktoré vyjadrujú podstatné základné články, princípy a zákonitosti výroby, ich praktickú aplikáciu pri získavaní a rozvíjaní zručností, návykov a spôsobilostí žiakov podľa požiadaviek kladených na absolventa. V obsahu učiva teoretických predmetov sa musí dbať na možnosť praktického využívania aplikácie teoretických poznatkov v riešení príkladov, ktoré formujú predpoklady pre rozvoj schopností žiakov využiť získané teoretické poznatky v praxi.

Pre posudzovanie a hodnotenie vzťahov medzi učivom odborného výcviku a učivom teoretických všeobecnovzdelávacích a odborných predmetov treba tieto vzťahy hodnotiť komplexne z hľadiska procesu odbornej prípravy kvalifikovaného pracovníka vyznačujúceho sa jednotou výchovy a vzdelávania, jednotou teórie a praxe. Musia sa brať do úvahy aj otázky adekvátnych metód a organizačných foriem uplatňovaných vo vyučovacom procese.

Obsah predmetu odborný výcvik musí zabezpečiť, aby si všetci absolventi učebného odboru osvojili takú úroveň odborných zručností, vyžadovaných kvalifikačnou charakteristikou učebného odboru, aby mohli úspešne plniť úlohy odborníkov v príslušnom stupni a triede zodpovedajúcich povolání.

Odborný výcvik, ako osvojovanie si pracovných zručností a návykov, má v odbornej príprave žiakov SOU významné postavenie. Osvojovanie obsahu a jednotlivých úrovní odbornej teórie sa odvodzuje od odborného výcviku, od požiadaviek na uvedomelé vykonávanie pracovných činností predpokladajúcich spájanie teórie s praxou, na rozvíjanie tvorivosti, utváranie schopností využívať získané nové poznatky na zdokonalenie práce. Odborný výcvik je vyučovací predmet, v ktorom sa organicky spájajú princípy a zákonitosti pedagogiky (didaktiky) a príslušného odvetvia výroby.

Popri konečných odborných zručnostiach a návykoch sa do učiva odborného výcviku zaraďujú aj nácviky pracovných úkonov a operácií, predstavujúce ich prvky, prípadne didakticky odôvodnený medzistupeň pri ich osvojovaní a najmä v prípravnej etape aj činnosti orientačného poznávacieho charakteru, súvisiace s utváraním jasných a presných predstáv, s poznávaním vlastností, vzťahov a súvislostí v konkrétnom odbore činnosti.

Obsah predmetu odborný výcvik je v učebnej osnove v zásade usporiadaný vzostupne - od jednoduchších činností k zložitejším, od prevážne manuálnych reprodukčných zručností k postupne zložitejším, kombinovaným a prevažne intelektuálnym - konkrétnym, hodnotiacim, rozhodovacím a pod.

Ak v didaktike hovoríme o integrácii učebného obsahu odbornej teórie a odborného výcviku, máme na mysli jednak prehlbovanie uvedomeného uplatňovania teoreticky odôvodnených pracovných zručností a návykov v odbornom výcviku, a tiež časovú a obsahovú koordináciu vyučovania odbornej teórie a nácviku odborných zručností a návykov v záujme celostnosti, vyššej kvality a efektívnosti výchovy a vzdelávania.

Otázky časovej a obsahovej koordinácie učiva medzi odborným výcvikom a teoretickými predmetmi sú sústavne predmetom diskusií v pedagogickej teórii i v školskej praxi. Výsledky pedagogicko-psychologických výskumov ukazujú, že medzi osvojovaním teoretických vedomostí a nácvikom ich praktického uplatňovania sa utvárajú spätoväzobné vzťahy. Pracovnú činnosť človeka vždy charakterizuje cieľavedomosť a viac-menej jasná predstava o výsledku, používaní vhodných prostriedkov, postupov a spôsobov práce, vedúcich k jeho dosiahnutiu. Vychádzajúc z toho niektorí didaktici odborného výcviku uvažujú o vzťahu medzi odborným výcvikom a odborným teoretickým vzdelaním jednostranne. Absolutizujú prvotnosť teórie pred odborným výcvikom a nepripúšťajú didaktický postup spočívajúci v zovšeobecňovaní praktických skúseností žiakov, ktoré potom vyústia do primeraných teoretických záverov.

Výsledky dosiahnuté v plnení výchovno-vzdelávacích cieľov SOU sú vo veľkej miere závislé aj od koordinovaného uplatňovania foriem a metód riadenia výchovno-vzdelávacieho procesu vyučujúcimi. Formovanie osobnosti žiakov, nácvik zručností a pracovných spôsobilostí, schopnosti samostatne, tvorivo a iniciatívne riešiť primerané pracovné úlohy, sa nemôže realizovať len opakovaním a jednoduchým napodobňovaním činnosti. Úspešné sú najmä metódy rozvíjania tvorivého myslenia a schopností žiakov využívať získané poznatky a pracovné spôsobilosti pri riešení odborných problémov a úloh. Ide o úlohy v praktických činnostiach, ktorých správne riešenie predpokladá určité rozumové a vôľové úsilie, tvorivé myslenie, osvojenie teoretických poznatkov z okruhu pracovných činností, ovládnutie elementárnych motorických pracovných zručností a návykov, z ktorých sa praktická činnosť skladá a ich aplikáciu v praxi.

V záujme skvalitnenia výsledkov výchovno-vzdelávacieho procesu je dôležité, už v etape tvorby základných pedagogických

dokumentov a plánovania vyučovacieho procesu, vymedziť kľúčové vzťahy. Tie určujú, v ktorých prípadoch učebný obsah priamo podmieňuje prioritu osvojenia si istého teoretického učiva, alebo získania primeraných praktických skúseností napodobňovaním vzoru a príp. podľa pokynov a inštrukcií premyslieť vhodné postupy, formy a metódy výchovno-vzdelávacej práce.

Optimálne riešenie medzipredmetových vzťahov konkrétneho učiva vyučujúcimi teoretických predmetov aj odborného výcviku vyžaduje v prvom rade premenu ich nazerania z úzko predmetového na komplexné, zodpovedajúce charakteru celistvého školského výchovno-vzdelávacieho procesu. To si vyžaduje, aby sa každý vyučujúci zoznámil so súborom základných pedagogických dokumentov, s cieľmi a úlohami výchovy a vzdelávania v danom odbore. Významné je poznanie obsahu a časových súvislostí sprostredkovania na seba naväzujúcich vedomostí a zručností v jednotlivých predmetoch. Na základe tohoto poznania môže každý majster odbornej výchovy i učiteľ primerane upravovať a koordinovať vlastnú výchovno-vzdelávaciu činnosť a spoluprácu s ďalšími vyučujúcimi na učilišti. Mnohostrannosť väzieb medzi odborným výcvikom a teoretickými všeobecno-vzdelávacími a odbornými predmetmi, ako aj jeho integrujúci charakter, kladú mimoriadne požiadavky na pedagogickú prácu majstra odbornej výchovy.

11 ROZVÍJANIE TVORIVOSTI ŽIAKOV V ODBORNOM VÝCVIKU

Ľudstvo sa rozvíja vďaka tomu, že ľudia majú schopnosť vytvárať nové, lepšie, dokonalejšie, racionálnejšie, efektívnejšie, lacnejšie, zdravšie myšlienky, postupy práce a produkty, ktoré uľahčujú a skvalitňujú ich život. Táto schopnosť sa nazýva **tvorivosť** (alebo kreativita). Našou jedinou šancou na prosperitu, pokrok a rozvoj je uvoľniť tvorivé myslenie a konanie občanov ako hlavný zdroj ďalšieho rastu spoločnosti. (Turek, 2003)

Úlohou výchovy a vzdelávania je pripraviť každého člena spoločnosti na úspešné uplatnenie sa na meniacom sa trhu práce. To znamená, že okrem iného musíme u mladých ľudí vypestovať schopnosť tvorivo myslieť a pracovať. Pre školstvo pripravujúce budúcich odborníkov má rozvíjanie tvorivého myslenia žiakov, ktorí budú po nástupe do praxe denne riešiť rôzne zložité tvorivé úlohy, mimoriadne dôležitý význam. Viest' žiakov k tvorivému prístupu k